

HİKMETLE HÜKÜMET ETMEK: HÜSEYİN ŞEVKET'İN HZ. ALİ'DEN YAPTIĞI MANZUM AHİDNAME TERCÜMESİ

İsmail AVCI*

Öz

Ahidname, kaynaklarda Hz. Ali'ye isnat edilen mensur eserlerden biridir. Bir siyasetname örneği olarak değerlendirilebilecek bu metni Hz. Ali, Mısır'a vali tayin ettiği vakit Mâlik el-Eşter'e vermiştir. Devlet adamlarına izlemeleri gereken temel prensipleri anlatan *Ahidname*'nin pek çok Türkçe tercümesi bulunmaktadır. Bunlardan biri Yenişehirli Hüseyin Şevket Efendi'ye aittir. Müellifin *Kosova Sahrâsı* adlı eserinde yer alan bu tercüme diğerlerinden farklı olarak manzum şekilde yapılmıştır. Bu çalışmada kaside nazım şekliyle yapılmış 39 beyitlik söz konusu tercüme, *Ahidname*'nin iki mensur çevirisiyle mukayeseli olarak değerlendirilmiştir. Tercüme karşılaştırıldığında eldeki manzum tercümenin mensur olanlar yanında oldukça kısa olduğu görülmüştür. Bununla birlikte mütercim kısa da olsa çoğu konuya eserinde yer vermeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, Eşter, Ahidname, Hüseyin Şevket, Mısır, Dört Halife Dönemi

GOVERNING WITH WISDOM: HUSEYIN SEVKET'S TRANSLATION OF AHIDNAME WRITTEN IN VERSE BY ALI BIN ABI TALIB

Abstract

Ahidname is a work of prose attributed to Caliph Ali (r. 656-661) in resources. Ali gave this political treatise to Malik Al-Ashtar when he appointed him as the governor of Egypt. *Ahidname*, which consists of advices to statesmen, has a number of Turkish translations. One of the translations is done by Huseyin Sevkete Efendi from Yenisehir. This version is different from other translations in that it was written in verses in the author's work titled *Kosova Sahrası*. This study examines Huseyin Sevkete Efendi's translation, which consists of 39 couplets in the form of eulogy, comparatively with two prosaic translations of *Ahidname*. A comparison of these translations indicates that the poetic translation in hand is relatively shorter than its prosaic counterparts. While they were briefly mentioned, the translator Huseyin Sevkete Efendi included as many subjects as possible in his translation.

Keywords: Caliph Ali, Malik Al-Ashtar, Ahidname, Huseyin Sevkete, Egypt, Rashidun

* Yrd.Doç.Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Balıkesir/Türkiye, ismailavci@balikesir.edu.tr
DOI: 10.12973/hbvd.74.157

Giriş

İslam tarihinin fiili akışı içinde dördüncü halife olan Hz. Ali; ilim, takva, ihlas, samimiyet, fedakârlık, şefkat, kahramanlık ve daha başka birçok ahlaki ve insani vasfıyla öne çıkmış, İslam peygamberi tarafından “ilmin kapısı”¹ olarak nitelendirilmiş müstesna bir isimdir. Kaynaklarda Hz. Ali'ye atfedilmiş birçok eserden söz edilir.² Hz. Ali'nin güzel ve hikmetli sözlerini ihtiva eden bu eserlerden bir kısmı manzum, bir kısmı ise mensurdur. Ona isnat edilen söz konusu eserlerden manzum olanlar şunlardır: 1. *Divânu Emîri'l-Mü'minin Ali bin Ebî Tâlib*, 2. *Urcüze*, 3. *Kasidetü'l-Celcelütiyye*, 4. *Kasidetü'z-Zeynebiyye*, 5. *Mu'ammeyât-ı Ali Kerrem-Allahu Vechehu*. Mensur olanlar ise 11 tane olup şöyledir: 1. *Sahîfetu Ali bin Ebî Tâlib*, 2. *Musnedu Ali*, 3. *Nehcü'l-Belâga*, 4. *Ahidnâme-i Ali*, 5. *Ecvibetu Ali bin Ebî Tâlib li Es'ileti Kümeyl bin Ziyâd*, 6. *Miftâhu'l-Felâh ve Mısbâhu'n-Necâh*, 7. *el-Hırz*, 8. *el-Cefr el-Câmi'a (Kitâbü'l-Cefr)*, 9. *el-Emsile*, 10. *Hutbe-i Münika*, 11. *Emsâl-i Ali (Mie Kelime, Gurerü'l-Hikem, Nesrü'l-Le'âlî)* (Kandemir, 1989: 374-5; Ceyhan, 2006: 76-94).

Zaman zaman *Emirname* adıyla da anılan *Ahidname*, Hz. Ali'nin Mısır valisi olarak tayin ettiği Eşter'e³ verdiği rivayet edilen bir metindir. *Ahidname*, Şerif Radi'nin (öl. 406/1015?) topladığı, Hz. Ali'ye ait olduğu iddia edilen metinleri muhtevi *Nehcü'l-Belâga* içinde yer aldığı gibi müstakil olarak da defalarca basılmıştır. *Nehcü'l-Belâga*'yı hazırlayıp yayımlayan Abdülbaki Gölpınarlı, *Ahidname* için “*Hâsılı bu Ahit-Nâme, halkı idâre etmek, devlet işini düzene sokmak mevkiine gelen, getirilen kişi için zamanında olduğu gibi bugün de, yarın da, gerçekten de geçerli ve çok ileri görüşleri ihtivâ eder.*” (Hazret-i Ali, trz: 387) değerlendirmesini yapar. Siyasetname türü eserlerin ilk ve en güzel örneklerinden olan *Ahidname*, birçok dile çevrildiği gibi mensur şekliyle Türkçeye de defalarca tercüme edilmiştir. Eserin kimin tarafından yapıldığı belli olmayan bazı çevirileri yanında Seyyid Mehmed el-Feyyûmî el-Buldânî, Hüseyin Hüsnî Paşa, Osman Salâhaddîn el-Mevlevî, Abdülganî Senî, Mehmet Âkif Ersoy gibi isimlerce de yapılmış tercümeleleri vardır (Ceyhan, 2006: 80-2). Bu tercümelelerden biri de Yenişehirli Hüseyin Şevket Efendi'ye ait manzum tercümedir.

1. Hüseyin Şevket Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

Hüseyin Şevket Efendi, Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki hâl tercümesine göre hicri 1286 (1869-70) senesinde bugün Larissa adıyla bilinen ve Yunanistan sınırları içinde bulunan Yenişehir-i Fenâr kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası 1248 (1832-3) doğumlu Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm azası Kevkebzâde Yenişehirli Mustafa Mâlik Efendi, dedesi ise devriye müderrislerinden ve aynı zamanda Yenişehir-i Fenâr'ın ileri gelenlerinden Kevkebzâde el-Hâc Mehmed Râşid Efendi'dir. Doğduğu kasabada eğitimine başlayan Hüseyin Şevket Efendi, Mekteb-i Rüşdiyyede okutulan mürettep dersleri tahsil ederek şehadetname almış, ardından Dersaadet'te Fatih Camisi'nde Ali Zeynelabidin Efendi'nin derslerine devam ederek tefsir, hadis, kelim,

fıkıh gibi dersleri tahsil etmiş, Arapça öğrenmiş ve böylece icazetname almıştır. Hüseyin Şevket Efendi daha sonra Mekteb-i Nüvvâbda tahsilini tamamlayarak "sınıf-ı sâlis"den Haziran 1895'te şahadetname almaya hak kazanmıştır. Müellif Türkçenin yanında Arapça, Farsça ve Rumca bilmektedir.

Hicri 1303 (1885-6) senesinde Adliye Nezareti yazı işleri kaleminde mülazemetle göreve başlayan Hüseyin Şevket Efendi, 28 Mart 1896 tarihinde Beykoz kazası naipliğine (kadılgına, kazasker vekilliğine) tayin olunmuştur. 14 Mart 1898'de süresinin dolmasını müteakip görevinden ayrılmış, 1 Mayıs 1900 tarihinde Kartal kazası niyabetine getirilmiş, buradaki görevi 10 Nisan 1902 tarihinde sona ermiştir. Bunlar yanında Hüseyin Şevket Efendi'ye 19 Mayıs 1882 tarihinde "ibtidâ-i hâric" derecesiyle Bursa müderrisliği tevcih buyrulmuş; 10 Aralık 1886'da "hareket-i hâric", 18 Mart 1888'de "ibtidâ-i dâhil", 26 Haziran 1888'de "sahn", 20 Şubat 1892'de "müsile-i Süleymâniye" ve 9 Kasım 1893 tarihinde "Süleymâniye" derecelerine terfi etmiştir. 9 Eylül 1901 tarihinde üçüncü rütbeden nişân-ı Âl-i Osmanî ile taltif edilmiş, 8 Haziran 1902 tarihinden itibaren kendisine bir sene müddetle Sivas Mevleviyeti tevcih buyrulmuştur. Hâl tercümesine göre Hüseyin Şevket Efendi, Beykoz ve Kartal kazalarındaki naiplik görevlerinde oldukça başarı göstermiş ve hakkında herhangi bir şikâyet olmamıştır. Müellifin hâl tercümesine dair kayıt 30 Nisan 1903 tarihinde sona ermektedir (Başbakanlık... 1248: 475; Başbakanlık... 1286: 219). Ancak Hüseyin Şevket Efendi'nin eserlerinden sonraki yıllarda başka görevlerde de bulunduğu anlaşılmaktadır. Müellifin *Yâdigâr-ı Bahriyye* adlı eserinin kapağında nâzımı "*Yenişehirli Mâlik Efendizâde Sakız Nâibi Hüseyin Şevket*" (Hüseyin Şevket Efendi, 1910: ön kapak) olarak geçmektedir. Eser miladi 1910 yılında Sakız'da basılmıştır. *Kosova Sahrâsı*'nın iç kapağında ise eserin nâzımı için "*Kosova Merkez Naibi Hüseyin Şevket*" (Hüseyin Şevket Efendi, 1911: iç kapak) ibaresi yazılıdır ve eser miladi Mayıs-Haziran 1911 tarihinde Selanik'te basılmıştır. Bu iki tarihten Hüseyin Şevket Efendi'nin Beykoz (1896) ve Kartal (1900) naipliklerinden sonra 1910 yılında Sakız'da, 1911 yılında ise Kosova'da naip olarak bulunduğu sonucu çıkmaktadır. Müellifin bu yıllar arasında veya daha sonraki yıllarda başka yerlerde görev alıp almadığı, aldıysa ne tür görevler üstlendiğine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yine nerede ve kaç yılında öldüğü de tespit edilememiştir.

Bugünkü bilgilere göre Hüseyin Şevket Efendi'nin *Yâdigâr-ı Bahriyye* ve *Kosova Sahrâsı* adlarını taşıyan iki eseri vardır.

Yâdigâr-ı Bahriyye, Hüseyin Şevket Efendi'nin Sakız Adası'nda naiplik yaptığı dönemde yazılmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere müellifin, Sakız niyabetinde bulunduğu eser üzerindeki "Nâzımı: Yenişehirli Mâlik Efendizâde Sakız Nâibi Hüseyin Şevket" ibaresinden anlaşılmaktadır. Manzum olarak kaleme alınan eserin kapağında yer alan bilgiye göre basıldığı yıl rumi 1325, hicri 1328'dir. Bu yıl mila-

di 1910'a karşılık gelmektedir. 64 sayfadan oluşan *Yâdigâr-ı Bahriyye*, Sakız'da Şems Matbaası'nda basılmıştır.

Müellifin ikinci eserinin tam adı *Kosova Sahrâsı, Mâzîyi İhyâ Âtîyi İ'lâ Eden Bir Mahşer-i İkbâl*'dir. Eser rumi Mayıs 1327'de (Mayıs-Haziran 1911) Selanik'te Rumeli Matbaası'nda basılmıştır. *Kosova Sahrâsı*, müellifin mukaddimedeki ifadesine göre, Osmanlı sultanı Mehmed Reşad'ın 1911 yılında Priştine'deki Murad Hudavendigâr türbesini ziyareti sırasında yapılan toplantının etkisiyle yazılmıştır (1327:4). Eser büyük oranda muhammes nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Sadece "Münâcât" başlığı altındaki 9 beyitlik mesnevi nazım şekliyle yazılan kısım, kaside nazım şeklinin kullanıldığı *Ahidname* tercümesi ve sondaki iki tarih manzumesi farklıdır. *Kosova Sahrâsı* 6 bölümden oluşan bir eserdir. Mukaddimeden sonra herhangi bir başlık kullanılmadan doğrudan manzum metne geçilmiştir. 45 bentten oluşan birinci bölümde genel hatlarıyla I. Kosova Savaşı'nın safhalarından ve sultan Mehmed Reşad'ın Hudavendigâr Meşhed'i'ni ziyaretinden söz edilmiştir. Şair devletin ve milletin varlığının ancak birlik olursa devam edeceğini "İttihâd" başlıklı 21 bentlik ikinci bölümde anlatmış, "Priştine'deki Medresenin Taraf-ı zî-Şeref-i Hazret-i Pâdişâhîden İnşâsı" başlığını taşıyan üçüncü bölümde ise sultan Mehmed Reşad'ın Priştine'de yaptırdığı medreseden söz etmiştir. Eserin dördüncü bölümünde aşağıda ayrıntılı olarak üzerinde durulacak olan *Ahidname*'nin mealen ve nazmen tercümesi yer almaktadır. Eserin 17 bentlik beşinci bölümünde "Kûh-ı Şâr'a Bir Nazar Şâ'irâne Soñ Bahâr" başlığıyla Kosova ve Makedonya sınırları boyunca uzanan Şar Dağları'ndaki sonbahar konu edilmiştir. Eserin son bölümünde ise ilki "Kosova'da Sultân Murâd'ın Meşhed-i Mübâreki Târih-i Ta'mîri", ikincisi "Meşhed'deki Çeşmeniñ Târih-i Ta'mîri" başlıklı iki tarih manzumesi yer almaktadır.

2. Manzum *Ahidname*/Emirname Tercümesi

Ahidname tercümesi, yukarıda da ifade edildiği üzere *Kosova Sahrâsı*'ndaki (Hüseyin Şevket Efendi, 1911: 27-33) dördüncü eserdir. Bu manzum tercümenin daha ilk bakışta, hepsi Mehmed Reşad'ın Kosova ziyaretiyle ilgili olan diğer metinlerden farklı olduğu dikkati çekmektedir. Müellif, eseri buraya niçin koyduğuna dair bir açıklama yapmamıştır. Bununla birlikte *Ahidname*'nin, Murad Hudavendigâr Meşhed'i'ni ziyarete gelen padişaha bir nasihat olmak üzere esere dâhil edildiği düşünülebilir. Kaside nazım şekliyle yazılan 39 beyitlik eserde "mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün" vezni kullanılmıştır. *Kosova Sahrâsı*'ndaki diğer şüirlerde zaman zaman Şevket mahlasını kullanan müellif *Ahidname*'de mahlasını zikretmemiştir.

Şair Hüseyin Şevket Efendi eserin muhtevasına dair şöyle demektedir: "Halîfe-i zî-şân İmâm <Alî radiya'llâhu <anh hazretleri tarafından Mısır'a vâli ta'yîn buyurulan Mâlik bin Hâris'e hikmet-i hükûmeti hâvi i'tâ kılınan Emr-nâme'niñ me'âlen ve nazmen tercümesi." (Hüseyin Şevket Efendi, 1327: 27). Buna göre eser, Hz. Ali'nin

Mısır'a vali olarak tayin ettiği Mâlik bin Hâris'e verdiği hükümet etmenin hikmetlerini anlatan⁴ *Emirname*'nin nazmen ve mealen yapılmış tercümesidir. Eserin birçok kez Türkçeye tercüme edildiği ve bunların mensur olduğu daha önce zikredilmişti. Bu bakımdan Hüseyin Şevket'in bu tercümesinin *Ahidname*'ye ait şu anki bilgilere göre elde bulunan ilk manzum tercüme olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan şair eseri "mealen" tercüme ettiğini söylemektedir ki mensur tercümesi yaklaşık 15 sayfa tutarındaki eserin tamamının 39 beyitlik bu muhtasar tercümeyle ifadesi zaten mümkün görünmemektedir. Ancak şairin eserde geçen birçok konuya beyitlerde kısa da olsa yer vermeye çalıştığı, her bir konunun büyük oranda birer beyit hâline getirildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, aşağıda beyitlerin hemen ardından sadece ilgili kısımları verilen Mehmet Âkif Ersoy (Hz. Ali, 2004) ve Abdülbaki Gölpınarlı (Hazret-i Ali, trz) tercümeleriyle kıyaslandığında daha iyi anlaşılacaktır. Hüseyin Şevket Efendi'ye ait manzum tercüme ile Ersoy ve Gölpınarlı tercümeleri şöyledir:

1. *Hevâ-yı nefsi teb'ide hemîşe sa'y u gayret it*

Kemâl-i sıdk ile icrâ-yı ahkâm-ı şer'at it

Nefsin arzularından uzaklaşmayı ve şer'i hükümleri doğru bir şekilde uygulamayı tavsiye eden bu beyit Mehmet Âkif Ersoy tercümesinde şu şekildedir: "Ona, Allah (C.C.)'tan korkmayı, Allah'ın kudretini kabul etmeyi ve kitabında emrettiği farzlarıyla sünnetlerine uymayı emreder. O farzlar ve sünnetlerdir ki hiç kimse onlara uymadıkça saadet yüzü göremez ve onları tanıdıkça da hüsrana uğramaz. Bir de ona eliyle, kalbiyle, diliyle Cenâb-ı Hakk'ın yolunda bulunmayı emreder. Çünkü yüce Allah kendi yolunda bulunana yardımcı, kendisine saygı duyanı şereflendirmeyi tekellüf ediyor. Sonra ona şehvete maruz kaldıkça nefsinı kırmasını, serkeşlik ettikçe kendisini frenlemesini emreder. Zira nefis, alabildiğine fenalığa teşvik edicidir. Meğer ki Cenâb-ı Hak merhametiyle insanı korumuş olsun!.." (Hz. Ali, 2004: 15-6).

2. *Nasıl eslâfınñ ef'âline vârid ise şimdi*

Saâna da medh ü zem vâki' olur bil hüsn-i niyyet it

Beyitte halef-selef durumundaki idarecilerin birbirlerini yaptıkları işler bakımından değerlendirmeleri ve halkın yöneticileri bazen övmeleri bazen de yermeleri konu edilir. İdareciden beklenen ise her duruma hazırlıklı olması ve iyi niyetle hareket etmesidir. Ersoy tercümesinde beytin geniş şekli şöyledir: "Şimdi bilmiş ol ey Mâlik! Ben seni öyle memleketlere gönderiyorum ki birçok hükümet idarecileri senden evvel oralarda adalet sürdü veya zulmetti. Sen vaktiyle nasıl senden evvelki valilerin yaptıkları icraatları nasıl gözden geçiriyordun, halk da şimdi öylece senin icraatını gözetecektir. O zaman senin onlar hakkında söylediklerini halk da şimdi senin hakkında söyleyecektir. Kimlerin iyi olduğu, Allah'ın kendi kullarına söylettiği dilinden anlaşılır. Onun için biriktireceğin en sevimli azık güzel işler, iyi ameller olsun." (Hz. Ali, 2004: 16).

3. *Umûr-ı 'âlemi 'adl ü müsâvâta ri'âyetle*
 Görüp halka 'adâlet üzre icrâ-yı hükûmet it
4. *Gerek dındaşınıñ olsun gerekse bir vatandaşınıñ*
 Müsâvidir hukûkî din-i İslâmda sıyânet it
5. *Vukû' bulsa ahâlîniñ kazâen ba'zı bir cürmi*
 O hâlde 'afvına mazhar idüp bahş-ı 'inâyet it
6. *Seni vâlî iden 'âlî olan Teñri Te'âlâ'nın*
 Sakın kahriyle hışmından 'adâlet üzre hidmet it
7. *'Azâb u rahmet-i Hak'dan degildir kimse müstağni*
 Mükâfât u mücâzâtında 'âcil olma dikkat it

Birbiriyle bağlantılı konuların bir arada işlendiği 5 beyitlik bu bölümde adalet ön plandadır. 3 ve 4. beyitlerde idarecilerin halka karşı adil olması gerektiği söylenir. Ancak bu adalet farklı dinlere inanan kişiler için de geçerlidir. Zira İslam hukukunda herkes eşittir. Bu sebeple onların haklarının da korunması icap eder. Kazara işlenen suçlar karşısında affedici olma da önemli bir vasıftır. Yöneticinin kendisini vali yapan Allah'ın kahrından ve hışmından her daim çekinmesi, kimsenin onun azabından ve rahmetinden müstağni olmadığını bilmesi gerekir. Bunun yanında gerek mükâfatta gerekse cezada aceleci davranmamaya dikkat etmesi icap eder. Mehmet Âkif Ersoy ve Abdülbaki Gölpinarlı bu hususları şöyle izah etmişlerdir: *"Tebaa (mensubu olduğun, idare ettiğin halk) için kalbinden muhabbet, merhamet ve iyilik duyguları, lütuf meyilleri besle. Sakın çaresizlerin başına kendilerini yutmayı ganimet bilen yırtıcı bir canavar kesilme! Çünkü bunlar iki sınıftır: Ya dinde kardeşindir. Yahut da yaratılıştta bir eşin. Evet kendilerinden hata sâdır olabilir, kendilerine birtakım arızalar gelebilir. Hata ile yahut kasıtlı olarak işledikleri kabahatlerinden dolayı terk etmek değil, ellerinden tutup yola getirmek, ıslah etmek pek mümkündür. Kendin için nasıl Allah'ın affını, hoşgörüsünü, müsamahasını istersen, sen de onlara affını ve müsamahanı geniş tut, esirgeme. Çünkü sen onların üstünde ve fevkinde bulunuyorsun. Valilik emrini sana veren de senin üstünde ve fevkinde bulunuyor. Allah ise herkesin, sana valilik verenin de üstünde bulunuyor. Ve kulların (halkın) işlerini de hakkıyla görmeni istiyor, seni onlarla imtihan ediyor. Sakın Allah ile harp edip de kendini gazabına hedef ve siper etme. Çünkü ne intikamına dayanacak kudretin var ne de affından ve merhametinden müstağnisin."* (Hz. Ali, 2004: 16-7). *"Öfkeni yen, kendine sahip ol. Elini, dilini gözet. Bütün bu hâllerde hemencecik ceza vermekten çekin; cezayı geriye at; öfken yatışmıncaya dek elini, dilini gözet. Bu söylediklerimi ahireti anarak, Rabb'ine ulaşacağına inanarak derdini, gussanı çoğaltmadıkça da yapamazsın."* (Hazret-i Ali, trz: 382).

8. Nedâmet gelmege melhûz olan ba'zı umûrunda

Kıyâm itme hemân icrâsına sabr u sükûnet it

Beyitte yöneticinin yaptığı bazı işlerden duyabileceği pişmanlık dile getirilir ve acele etmeden sükûnetle ve sabırla işlerini görmesi tavsiye edilir. Bu, bir idareci için ilgi çekici bir nasihattir. Mensur tercümede bu durum biraz daha ayrıntılı olarak anlatılır ve “hiçbir aftan dolayı pişman olmama, verilen cezadan ötürü de sevinme” şeklinde açıklanır: “Sakın hiçbir affından dolayı asla pişman olma; sakın hiçbir ukubetin için de olsa sevinme. Bertaraf etmek imkânını buldukça hiçbir badireye atılma. Bir de sakın ‘Ben tam kuvvet ve kudret sahibiyim, emrederim ve itaat ederler.’ deme. Çünkü böyle düşünce, kalbi fesada vermek, felakete yaklaşmaktır. Şayet elindeki imkân ve kudret sana bir büyüklük duygusu verirse derhâl fevkindeki melekûtun büyüklüğüne bak ve senin kendi nefsinde karşı muktedir olamayacağın şeylerde, Allah’ın sana karşı kadrinin mutlak olduğunu düşün...” (Hz. Ali, 2004: 17-8).

9. Karîn-i ‘adl olan işde ziyâde menfa’at göster

Bu sûretle bütün hakk-ı re’âyâyı himâyet it

Hz. Ali’nin *Ahidname*’sinde adalet özellikle vurgulanan bir husustur. Bu durum “Adalet mülkün temelidir.” sözünü hatırlatır. Beyitte halkın hakkının ancak adaletli bir yönetim anlayışıyla korunabileceği hususundaki vurgu Mehmet Âkif’in mensur tercümesinde şu şekilde yer almaktadır: “Nefsin hakkında, sana yakınlığı olanlar hakkında, tebaan arasında kendilerine meyil beslediğin hakkında, Allah’a ve Allah’ın kullarına karşı adaletten katıyen ayrılma. Şayet böyle yapmazsan zulmetmiş olursun. Hâlbuki Allah’ın kullarına zulmedenin, Allah’ın kulları adına davacısı Allah’tır. Allah da birinin hasmı oldu mu, o kimsenin tutunabileceği bütün deliller batıldır. Ölüncüye yahut tevbe edinceye kadar kendisiyle harp içinde bulunur. Dünyada zulüm kadar Allah’ın lütfunu tebdil (değiştiren), kahrını çabuklaştıran bir şey olamaz. Zira Cenâb-ı Hak zulüm altında inleyenlerin inkisarını (bedduasını) işitiyor, zalimleri ise gözetleyip duruyor. İşlerin içinden öylesini seçmelisin ki hak hususunda en mütevassıtı (ortası), adalet bakımından en yaygını olsun, halkın rızasını en çok çeksin. Zira eskâr-ı umuminin (kamunun) hoşnutsuzluğu, kişilerin razı olmasını hükümsüz bırakır; kişilerin kızgınlığı ise eskâr-ı umuminin nazarında kaynar gider.” (Hz. Ali, 2004: 18).

10. Havâss-ı ‘âlemi sâde çalışma itmege mesrûr

‘Avâm-ı nâsı da dil-şâd idüp Hakk’a ri’âyet it

Beyitte halkın bütün olarak memnun edilmesi, hem üst hem de alt tabakanın düşünülmesi gerektiği ifade edilir. Ancak şairin ilk mısra da özellikle işaret ettiği husus oldukça önemlidir ki bu da çoğunlukla üst tabakanın memnun edilip buna mukabil alt tabakanın ezilmesi, görmezden gelinmesidir. Şairin bu bakımdan doğrudan her iki tarafın memnun edilmesini ifade etmek yerine “sâde havâss-ı âlemi mesrûr

itmege çalışma, avâm-ı nâsî da dil-şâd idüp..." demesi son derece anlamlıdır. Bu suretle Hakk'a da riayet edilmiş olunacaktır. Konu, Ersoy ve Gölpınarlı tercümelerinde şöyle geçmektedir: "Sonra vali için hassa takımı (yakın adamları) kadar iyi günlerde yükü ağır basan, kara günlerde yardımı az dokunan, adaletten hoşlanmaz, istemekten usanmaz, verilince şükür etmez, verilmezse değme özürle (mazeretle) savulmaz, felakete dayanıksız tek adam yoktur. Hâlbuki İslamın esası, Müslümanın ölçüsü efkâr-ı umumiye olduğu gibi, düşmana karşı duracak bir silah varsa ancak odur. Onun için samimiyetin, meylin daima bunlara müteveccih bulunmalıdır." (...) "Müminlere karşı merhametli ol. Bundan sonra yakın tebaandan uzun müddet ayrı durma. Çünkü valilerin halktan ayrı ve uzak durması bir çeşit sıkıntı meydana getirdiği gibi, memleket işlerine karşı bilgi ve malumatlarını azaltır." (...) "Sonra sana yakın uzak herkesi hakkı kabule mecbur et; özel ve yakın dostların için her neye mal olursa bu hususta sebat ve dikkat göster. Nefsine ağır gelecek olan bu hareketin sonunu gözet. Çünkü sonu hayırlıdır. Şayet halkta senin zulmettiğin zannı uyanmışsa kendilerine özrünü bildirerek bu kanaatlerini değiştir. Çünkü böylece hem nefsini kırmış, hem tebaana yumuşaklıkla muamele etmiş, hem kendini mazur göstermiş oluyorsun ki onları hak üzerinde devam ettirmekten ibaret bulunan maksadını o sayede elde edebilirsin." (Hz. Ali, 2004: 19, 33-4). "Sonra Allah için aşağı tabakayı gör gözet. Onlar başvuracakları bir düzen bulamayan, yok yoksul, muhtaç, darlıkla bunalmış, dertlere karmış, kazançtan aciz kalmış kişilerdir. Bu sınıf içinde dilenenler olduğu gibi bir şey umup bekleyenler, fakat kimseden bir şey istemeyenler de vardır. Onların hakkına dair Allah'ın sana emrettiği şeyi Allah için olsun koru." (Hazret-i Ali, trz: 378).

11. Vesîle ittihâzıyla kusûr u 'aybını nâsîñ

Taharri eyleyen pesmâyelerden terk-i ülfet it

Ahidname'de sözü edilen konulardan biri de insanların kusur ve ayıplarını örtmek, ortaya çıkarmaya çalışanlardan da uzak durmaktır. Hz. Ali, Mısır valisine insanların kusurlarını, ayıplarını araştıranlarla dostluğunu kesmesini tavsiye etmektedir. İlk mısradaki "vesîle ittihâzıyla" ifadesi, insanların kusurlarını ve ayıplarını ortaya çıkarmayı "vesîle kılarak" yöneticilere yaklaşmaya ve yaranmaya çalışan dalkavuk kişilerle ilgili olsa gerektir. Mehmet Âkif Ersoy çevirisinde ise bu tür insanlar "kendilerinden en çok nefret edilecek adamlar" olarak anılır: "Tebaan arasında yanına yaklaş-tırmayacağın, kendilerinden en çok nefret edeceğin adamlar ise halkın kusurlarını en çok araştıran kimseler olmalıdır. Zira insanların öyle kusur ve hataları vardır ki örtülmesi, gizlenmesi herkesten fazla valiye düşer. Bundan dolayı bu kusurların sence gizli olanlarını sakın eşme, ortaya çıkartma. Senin görevin bildiklerini düzeltmekten ibarettir. Meçhulün olanlara (bilmediklerine) gelince, onların hakkındaki hükmü Allah verir. Evet sen tebaanın kusurunu gücün yettiği kadar ört ki Allah da senin tebaandan gizli kalmasını istediğin şeyleri örtsün..." (Hz. Ali, 2004: 19).

12. Olur za'fiyyet-i kalbe sebeb korkak ile şûrâ

Berâ-yı meşveret <âkıl müdebbir zâtı da'vet it

13. Tama'kârân ile bir iş tezekkür eyle(me) zinhâr

Umûr-ı 'âlemi zulm ü ta'assüfden sıyânet it

İlk beyitte korkak kişilerle istişare etmenin kalbe zafiyet vereceğine işaret edilir ve eğer meşveret yapılacaksa akıllı, tedbir sahibi kişilerin tercih edilmesi tavsiye edilir. 13. beyitte ise tamahkâr kişilerle kesinlikle iş tutmamak gerektiği söylendikten sonra zulüm ve haksızlıktan korunmanın böylece mümkün olacağı ifade edilir. Mensur tercümede ise "cimrilik", "korkaklık" ve "ihtiras" gibi huylardan ve idarecinin meclisine kimleri yakın kimleri uzak tutması gerektiğinden daha ayrıntılı olarak söz edilir: "Sakın ne seni yoksulluk ihtimaliyle korkutarak kereminden çevirecek cimriyi, ne büyük işlere karşı azmini gevşetecek korkağı, ne de hiddete saparak sana ihtirası iyi gösterecek ihtiraslı kişiyi istişare heyetine sokma. Çünkü cimrilik, korkaklık, ihtiras ayrı ayrı huylardır ki yüce Allah hakkında beslenen kötü zan bunları bir araya getirir. Sana müşavir (danışman) olacakların en kötüsü senden evvel kötülük eden kimselerle hemdest olan, onların suçlarına iştirak eden kimselerdir. Böyleleri senin mahremim olmamalıdır. Çünkü (bunlar) canilerin yardımcıları ve zalimlerin de dostlarıdır. Ne hacet! Hiçbir zalime zulmünde, hiçbir günahkâra cürmünde yardım etmeyenler içinden bunların yerini tutacak öylelerini bilirler, fakat onların günah ve vebalinden tamamen masundurlar. İşte senin için böylelerinin yükü en hafif, yardımı en çok, sana şefkati herkesinkinden ziyade, senden başkasına muhabbeti o nispette az olur. Bu gibilerini hem özel hem genel meclislerinde kendine yakın tut. Sonra bu adamların içinden öylelerini çok beğenmelisin ki sana acı hakikatleri herkesten ziyade o söylesin ve şayet sevdiği kullarından huzuruna çıkması- na, Allah'ın razı olmadığı bir harekette bulunmak istersen, hoşuna gidip gitmeyeceğini hiç düşünmeden seni tenkit edebilsin. Bir de doğru adamları ve Allah'tan korkan kimseleri kendine sırdaş ittihaz et. Seni alkışlamalarına, yapmadığın birtakım işleri sana mal edip nefisini okşamalarına dikkat et (nefsini okşamalarına müsaade etme). Zira alkışın çoğu insanı azamete sevk eder, gurura yaklaştırır." (Hz. Ali, 2004: 20-1).

14. Hayır-h' âhı sakın bed- h' âh ile bir tutma 'âlemde

Cihâmı herc ü merc itmek hevâsından ferâgat it

Beyit herkese hakkını teslim etmek ve iyilik edenle kötülük edeni kesinlikle bir tutmamak gerektiğini konu alır. Zira iyilik edenle kötülük eden bir tutulursa dü- zen bozulacak, dünya karmakarışık bir hâle gelecektir. Gölpınarlı tercümesi konu- yu biraz daha aydınlatmaktadır: "İyilik edenle kötülükte bulunanı, katında bir görme sakın, çünkü onları bir görüş, iyilik edenleri iyilikten vazgeçirir; kötülük edenleri kötülüğe alıştıtır; bunlara karşı layık oldukları muameleyi yap." (Hazret-i Ali, trz: 371).

15. Teveccüh beklemek vâ-bestedir ihsân ile halkdan

Meşakkat bârını tahfif idüp taltife gayret it

Halkın teveccühünü beklemek idarecinin ihsanlarına bağlıdır. Bu sebeple o idaresi altındakilerin sıkıntılarını azaltmaya çalışmalı ve onlara lütuflarda bulunmaya gayret etmelidir. Abdülbaki Gölpınarlı'nın yaptığı mensur tercümede konu şöyle geçmektedir: “Bil ki valinin halka lütufta, ihsanda bulunmasından, işlerini kolaylaştırmasından başka halkın emniyetini celbedecek bir şey olamaz. Onlara lütfeder, aralarında adaletle muamelede bulunur, işlerini kolaylaştırırsan evvelce yüreklerinde uyanmış bir nefret varsa yok olur, halk senin hakkında güzel bir zanna sahip olsun. Gerçekten de iyi ve güzel zan, senin ağır yükünü hafifletir; o yükü senin sırtından alır. Şunu da bil ki senin hakkında iyi fikir güden, idarenden memnun olandır; kötü fikir taşıyan da idarenden memnun olmayandır.” (Hazret-i Ali, trz: 372).

16. Düşün bir ehline tevdî' idüp ıslâhını mülkûn

Neye mevkûf ise ba'de't-te'emmül bezl-i himmet it

Şairin ifadesine göre mülkûn mamur edilmesi ancak işin ehline verilmesiyle mümkündür. Bunun için de etraflıca düşünülmeli ve çokça çalışılmalıdır. Konu, Mehmet Âkif ve Gölpınarlı'nın tercümelerinde askerlik, vergi memurluğu, kâtiplik gibi meslek grupları üzerinden ayrıntılı olarak şöyle geçmektedir: “Sonra, askerlerin başına öyle birini geçir ki Allah'a ve Resul'üne ve imamına karşı sence hepsinden daha samimi bulunsun. Kalbi hepsinden temiz olsun ve akli başında denge bakımından hepsinden üstün olsun, kızdığı zaman ağır ve temkinli davransın, mazeretleri sükûnetle sonuna kadar dinlesin; zayıflara acısın; kuvvetlilerden uzak dursun; öyle şiddetli kalkıp acizlikle oturan takımdan olmasın. (...) İnsanlar arasında hüküm vermek için öyle bir adam seç ki sence halkın en değerlisi olsun, işten sıkılmasın; bir şey sormak, muhakeme olmak için gelenlerden sinirlenerek inada kalkışmasın; hatasında ısrar etmesin. Hakkı ve doğruyu gördüğü anda, döneceği ve teslim olacağı yerde dili tutulup kalmasın; hiçbir zaman tamah ettiği menfaatin kaybolacağı endişesine düşmesin. (...) Sonra âmillerine (zekât ve vergi toplayan memurlara) dikkat et, kendilerini iş başına öyle getir. Yoksa tarafgirlik, bencillik dolayısıyla kimseye vazife verme. Çünkü bu iki sebep zulme ve hainliğe vesile olur. Bir de bu iş için iyiliğiyle maruf ailelerden yetişmiş, tecrübeli, hayâ sahibi, İslama hizmeti geçmiş adamları araştı. Zira bunlar ahlakı en üstün, namusu, şerefi en sağlam, tamahın cazibesine en az kapılır, işleri en doğru yapan insanlardır.” (Hz. Ali, 2004: 23-7). “Sonra kâtiplerini de teftiş et; onların da hâllerine dikkat et; işlerine onların hayırlılarını tayin et. Düşmanlara karşı kullanacağın düzenleri, gizli tuttuğun şeyleri, kendini büyük gören, bu yüzden de topluluğun önünde sana karşı durmaya cüret eden kişilere değil, temiz ve iyi huylu olanlara yazdır. (...) Sonra onları kendi anlayışına güvenerek, onları meyline uyup haklarında iyi bir zan besleyerek tayin etme; çünkü insanlar yapmacıklara başvurarak, güzel hizmetler göstererek kendilerini valiye iyi tanıtır; oysaki bu

yapmacık hareketlerin ötesinde ne öğüt vermeyi bilirler, ne emanete riayet etmeyi. Senden önceki temiz kişilerin seçtikleri kişilere bak, sen de onları seç; halka en güzel muamelede bulunmalarını, en fazla emanete riayetle tanınmış olanlarını iş başına getir; bu, Allah'a karşı özü doğru olduğunu, işlerine memur olduğun kişilere de hayırlı bulunduğunu ispat eder. Her işin başına en büyüğü kendine güç gelmeyecek, işlerin çokluğu onu şaşirtmayaanacak kişileri geçir." (Hazret-i Ali, trz: 377).

17. 'Atâletdir yegâne mahvma bâ'is ola halkıñ

Uyandır fikrini mülküñde tevsi'-i ticâret it

18. Helâl rızka teşebbüs eylemek vâ-bestedir sa'ye

Hemişe kâr u kesb itmek için halka nasihat it

İlk beyitte tembelliğin halkın mahvolması için yeterli bir sebep olduğu, bu yüzden halkın fikren uyandırılarak ülkede ticaretin yaygınlaştırılması gerektiği ifade edilir. 18. beyte göre ise helal rızık kazanmak ancak çalışmaya bağlıdır. Bu sebeple durmadan çalışmak için halka nasihatlerde bulunmak icap eder. Konu Gölpinarlı tercümesinde geniş olarak şöyledir: "Bir de tacirleri, sanat ve zanaat erbabını tavsiye ederim sana; onlara karşı hayırlı ol. Onların bir kısmı oturdukları yerlerde ticaretle meşgul olur. Bir kısmıysa bir yerden bir yere gider, mal götürüp getirir; bir başka bölümü de halkın muhtaç olduğu şeyleri ellerinin emekleriyle hazırlar. Bunlara hayırla muamelede bulun; çünkü onlar faydalı kişilerdir. Gereken şeyleri uzun yollar aşarak, beldeler geçerek, ülkedeki karalarda, denizlerde, düzlüklerde, dağlıklarda gezerek alırlar, getirirler; oysa halkın o şeylerin bulunduğu yerlere gitmesine ne imkân vardır, ne de gücü yeter. Onlar düzene bağlıdır, isyanlarından korkulmaz; barış adamlarıdır, gailelerinden ürkülmez. Bulduğun yerde de onların işlerini gör gözet, uzak, yakın şehirlerde de hâllerini izle, dikkat et, bir zulme uğratma onları. Ama şunu da bil ki bütün bunlarla beraber, bunların çoğunda aşırı bir hirs, kötü bir nekeslik, bencillik, faydalı şeyleri gizleyip, saklayıp azalınca değerinden fazla satma gayreti, menfaat düşkünlüğü vardır; ellerinde bulunanları bildikleri gibi satmak isterler; buysa halkın zararına sebep olduğu gibi valilere de buna göz yummak ayıptır, noksandır. İhtikârı men et; çünkü, Allah'ın salâtı ona ve soyuna olsun, Resulullah da men etmiştir. Alışveriş güzel surette, adalet terazilerine uygun olarak, bir narh konarak yapılsın; satan da zarar etmesin, alan da. Sen ihtikârı nehyettikten sonra onu yapmaya kalkışan olursa cezalandır; fakat cezada pek de ileri gitme." (Hazret-i Ali, trz: 377-8).

19. Harâset bâdi-i ihyâsıdır mülküñ heveslendir

Re'âyâya virüp sermâye teşvik-i zirâ'at it

20. Nifâkı ortadan ref' eyleyüp ma'mûr-ı mülk eyle

Ahâli müsterih olsun ki sen de istirâhat it

Mensur tercümede bu iki beyitte anlatılanlar bir arada verildiğinden burada da birlikte alınmıştır. İlk beyte göre mülkün ihyasına sebep onu ekip biçmektir. Bu yüzden sermaye verilerek halk ziraat konusunda teşvik edilmelidir. İkinci beyitte ise mülkün mamur olmasının nifakın ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacağı söylenir. Zira ahali rahat olursa yönetici de rahat olacaktır. Gölpınarlı tercümesinde konu daha çok vergi yükünün hafifletilmesi ve idareciyle halk arasındaki münasebetlerin düzenlenmesi üzerinedir: “Memleket kalkınmadıkça, mamur bir hâle gelmedikçe vergi isteyen, şehirleri yakar gider, kullarıysa helak eder; öyle bir buyruk sahibinin işi, idaresi pek az bir müddet sürer. Vergi verenler, verginin ağırlığından yahut içecekleri, sulayacakları suyun kesildiğinden yahut bir bendin yıkılıp araziye su bastığından, toprağın kaydığından yahut da mahsulün mahvolduğundan şikâyet ederlerse hâllerini düzene sokacak bir derecede vergilerini azaltman gerekir. Bu sana güç gelmemeli. Çünkü bu yardımla, bu kolaylık göstermenle halk refaha kavuşur, ülke de mamur olur; bu takdirde senin idaren bezenir; ayrıca da halkı adalette idare ettiğin için onların saygısını, sevgisini kazanmış olursun; refahlarına hizmet ettiğin, adalette muamelede bulunduğun, onları kuvvetlendirdiğin için gerekince bu kuvvete de dayanabilirsin; onları esirgeyişin, haklarında adalette muamele edişin, onlara yumuşak davranışın da buna sebep olur. Öyle bir an olur, öyle bir çağ gelir çatar ki onlara başvurman gerekir; onlar da dileğini seve seve kabul ederler; istediğini yerine getirirler; çünkü ülkede vücuda gelen mamurluk ve servet, onlara yükleyeceğin yükü çekmelerine kuvvet verir. Bir yerin harap olması oradaki halkın yoksul düşmesinden ileri gelir; oradaki halkın yoksulluğuysa valilerin kendilerine mal yığmalarından, valilikte kalacaklarına emin olmamalarından, ibret alınacak şeylerden az ibret almalarındandır.” (Hazret-i Ali, trz: 377-8).

21. Tevâzu' gösterip emsâlini tergîb için mahzâ

Bütün memdûh olan me'mûrlara lutf u nezâket it

Beyitte yaptıkları işlerle övülmeyi hak eden memurlara, nezaket ve lütufla muamele edilmesinin diğer memurları da isteklendireceği dile getirilir. Konu Mehmet Âkif Ersoy'un yaptığı tercümede askerler örnek verilerek daha geniş ele alınır: “Sonra gerek insaniyetli ve şerefli kimselere, gerek iyiliğiyle, güzel işleriyle tanınmış aile fertlerine, daha sonra yiğit, mert ve cömert insanlara iltifat et. Çünkü bunlar kerem sahibi kimselerdir, lütufkâr cemaattir. Ana baba, çocuklarının işini nasıl araştırırsa sen de askerlerinin işini öylece gözetle. (...) Valiler için memlekette adaletin kurulmasından, bir de halkın kendisine sevgi göstermesinden büyük bir teselli kaynağı yoktur. Zira yürekler salim olmadıkça muhabbet izhar etmez. Sonra askerinin, senin hakkındaki samimiyeti, ancak amirlerinden memnun olmalarına ve onları yüksünüp bir an önce başlarından çekilmelelerini istememelerine bağlıdır. Sen kendilerine ümit kapıları aç. Övülmeye layık olanlarını övmekle, büyük hadiselerle maruz kalmış olanların maceralarını ve kahramanlıklarını saymakta kusur etme. Zira bunların kahramanlıklarını sık sık anmak, inşallah yiğitleri galeyana, savaş istemeyenleri de gayrete getirir. Sonra, bunlardan her birinin fedakârlığını

iyice tanı; hem sakın birinin hizmetini başkasının hizmetiyle beraber zikretme. Kimseye de gösterdiği yiğitliğe uygun düşmeyecek alçak bir pay verme. Bir de ne mevkiinin büyüklüğü ne de mevkiinin küçüklüğü bir adamın kıymetli hizmetlerini küçültmene asla sebep olmamalıdır.” (Hz. Ali, 2004: 24-5).

22. Umûrunda tesâdüf eylese müşkil-pesend bir iş

Cenâb-ı Hakk ile peygamberinden isti'ânet it

“Yaptığın işlerde içinden çıkamadığın müşkül bir durum olursa Allah'tan ve peygamberinden yardım iste.” şeklinde anlam verilebilecek olan beyit, mensur metinde Kurân'dan bir ayetle izah edilmiştir: “Büyük ve çetin işlerde, sana şüpheli görünen hususlarda Allah'a ve Resul'üne başvur. Yüce Allah irşat etmeyi takdir buyurduğu topluma 'Ey inananlar, Allah'a, Peygamber'e ve içinizden emredecek kudret ve liyakate sahip olanlara itaat edin. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, bir şeyde ihtilafa düştünüz mü o hususta Allah'a ve Peygamber'e müracaat edin.' buyurmuştur (IV Nisâ, 59). Allah'a başvurmak, onun kitabının muhkem emrine uymak, Rasul'e başvurmak da onun reyinde aykırılığı mucip olmayan apaçık sünnetine tabi olmaktır.” (Hazret-i Ali, trz: 374).

23. Saña her mâddenin künhi 'ayân olmak için dâ'im

'Acül olma te'enniyle tefekkürde metânet it

Beyitte, olayların iç yüzü iyice belli oluncaya kadar daima yavaş yavaş ve düşünerek hareket etme, aceleci olmama tavsiye edilmektedir. Konunun mensur tercümelerde de çok uzun olarak yer almadığı görülmektedir: “... meseleyi özüne kadar anlamadıkça ilk andaki kanaati yeterli görmesin. Şüphelerde en çok durur, delillere en çok sarılır, hasmın müracaatından en az usanır, işlerin vuzuha kavuşmasını en çok bekler, hükmün açıklık kazanmasında en kesin davranır, övme ile şırmarmaz, korku ve heyecan ile sarsılmaz olsun.” (Hz. Ali, 2004: 26). “Zamanı gelmeden işlerde aceleye düşme. Yapmak imkânı olunca da o işte ihmal etme, doğruluğu sence belli olmayan işe girişme; ama doğruluğu açıkça belli olan işi de savsaklama. Her işi yerinde yap, her işi yerinde işle.” (Hazret-i Ali, trz: 382).

24. Halâs itmek için me'mûrları rüşvet belâsından

Gınâ hâsıl olur bir râddede tezyîd-i ücret it

25. Umûr-ı devletin ahvâlini tahkik için her dem

Mücerreb bir müfettiş nasb ile tedkike himmet it

26. İhânet eyleyen hâ'inleri terk eyle zilletde

Sadâkat gösteren âdemleri ciddî sahâbet it

27. Zuhûr eyler ise millet içinde fitne vü câsûs

Taharrî eyleyüp tecrîm ile te'dibe sür'at it

28. Eger hâ'inliği sâbit olursa 'ibreten li'n-nâs

Zamânîñ hükmüne tevfiğ ile ibrâz-ı şiddet it

29. Garaz me'mûl olan ba'zı havâdis neşr idenlerle

Yalan yañılış yazan müfsid garazkârâna nefret it

30. Hukûk-ı milleti gasba tasaddî eyleyen kimse

Hemân emsâline 'ibret için teşhîr ü la'net it

Birbiriyle ilgili konuların art arda sıralandığı yedi beyitlik bu bölümde, yerince ücret verilerek memurların rüşvet belasından kurtarılması, devlet işlerinin düzenli yürütülmesini sağlamak üzere müfettişlerin görevlendirilmesi, ülkeye ihanet edenlerin cezalandırılarak sadakatle bağlı olanların desteklenmesi, halk arasında fitne zuhur ederse bunun gizli görevliler marifetiyle araştırılıp ortadan kaldırılması, eğer kişilerin hainliği sabit olursa insanlara bir ibret vesilesi olarak zamanın hükmüne göre cezaya çarptırılması, kötü niyet güderek bazı haberleri yayanlarla yalan yanlış şeyler yazan fesat kişilerden nefret edilmesi, milletin hukukunu gasp etmek için uğraşan kimselerin teşhir edilmesi ve ibret için onların lanetlenmesi gibi konular üzerinde durulmuştur. İdareciler için oldukça hayati olan ve günümüzde de geçerliliğini koruyan bu hususlar Ersoy ve Gölpınarlı tercümelerinde şu şekilde yer almıştır: "Sonra bu adamın vereceği hükümleri sık sık araştır ve kendisine ihtiyacını giderecek, halka muhtaç olmayacak kadar maaş bağla, hem senin yanında öyle bir mevki ver ki sana yakın olanlardan kimse o mevkie göz dikmesin ve o adam başkalarının sana gelip de hainlik edemeyeceğinden emin olsun." (Hz. Ali, 2004: 26). "Sonra da onların rızıklarını bol bol ver. Çünkü bu nefislerini düzeltmeye kuvvet verir onlara. Müslümanların elleri altında bulunan malları yemekten alıkor onları. Aynı zamanda emrine uymazlar, emanetine hiyanette bulunurlarsa bu, onların aleyhinde de delil olur sana. Sonra işlerini teftiş et, onlara gerçek ve vefalı gözcüler gönder; hâllerini, işlerini görüp, anlayıp sana bildirsinler. Çünkü onların haberleri olmadan senin onlardan haberdar olman, onların emin bir surette iş görmelerine, halka yumuşaklıkla muamele etmelerine sebep olur. Onların içinde zalimlere yardım edenler varsa onlardan korun. Onlardan biri, vazifesinde hiyanet eder de gözcülerin verdikleri haber onun aleyhinde olur, hepsinin de verdiği haber aynı bulunursa bu tanık olarak yeter sana. Artık ona bedenî cezayı verebilir, yaptığına karşılık onu suçlu tutar, onu aşağılık bir derekeye düşürür, onu hiyanet dağıyla dağlar, töhmet zincirini boynuna takarsın." (Hazret-i Ali, trz: 375).

31. Ahâlîniñ umûr-ı devletiñ merbût-ı aslîsi

Şer'at postunu ehli olan merde emânet it

32. Muhammed ümmeti şer'-i şerife bağlıdır ancak

Fetâvâyı viren müftî'l-enâma <arz-ı minnet it

Beyitleri, “Ahaliyle devlet işlerinin asli rabitası durumundaki şeriat postunu ehil olan mert kişilere emanet et. Muhammed ümmeti şer’î hükümlere bağlıdır ancak fetvaları veren halkın müftüsüne minnetini arz et.” şeklinde nesre aktarmak mümkündür. *Ahidname*’de benzer bazı konularda (iş ehline vermek gibi) söylenmiş sözler bulunmakla birlikte doğrudan bu beyitlerle ifade edilebilecek tarzda bir bölüme rastlanamamıştır. Burada şairin orijinal eseri cümle cümle takip etmediğini, tercümeyle bazı konuları atlamak suretiyle muhtasar olarak ve “mealen” tercüme ettiğini hatırlamak gerekir.

33. ‘Umûmî meclisi teşkil ile efkârını halkın

Güzel dinle tefehüm eyleyüp nâsa mürüvvet it

Beyitte şair, idarecinin teşkil ettiği bir meclis vasıtasıyla halkın sıkıntılarını güzelce dinlemesini, idareciye bunları iyi anlayıp halka cömertlik etmesini tavsiye etmektedir. İyi bir yöneticinin belirgin vasıflarından biri olan bu husus mensur tercümede şöyle izah edilmiştir: “Zamanın bir kısmını ihtiyaç sahiplerine hasret, onların hepsini huzuruna al, otur, onlarla görüş. O mecliste seni yaratan Allah’a karşı gönül açıklığını takin. Askerinden, yardımcılardan, koruyucularından, zaptiye erkânından hiç kimse onları korkutmasın; onlara mâni olmasın; onlar da seninle yüz yüze korkmadan, çekinmeden konuşsunlar.” (Hazret-i Ali, trz: 378).

34. Usanmamak için vakt-i ‘ibâdetde cemâ’atle

Uzatma pek namâzı kil ‘adâletle imâmet it

İslam toplumunda bir bölgenin en yetkili amiri aynı zamanda cemaatin de imamıdır. Hz. Ali tayin ettiği valiye bu konuda da tavsiyede bulunmakta ve cemaatle yapılan ibadetlerin bıkkınlık verecek derecede uzatılmamasını, adaletle imameti telkin etmektedir. Mensur tercümede uzatılan namazın kimlere bıkkınlık verebileceği bir hadisten de söz edilerek izah edilmiştir: “Halka namaz kıldıracağın zaman namazı uzatıp onları usandırmadan, tez, fakat erkânını yitirmeden kıldır; çünkü halk içinde hasta olan vardır, işi gücü olan vardır. Allah’ın salatı ona ve soyuna olsun, beni Yemen’e gönderdiği zaman Resulullah’a, onlara nasıl namaz kıldırayım diye sordum. ‘En zayıfının kıldığı namaz gibi kıldır, inananlara karşı merhametli davran.’ buyurdular.” (Hazret-i Ali, trz: 379).

35. De’âvinin vukû’unda umûr-ı şer’e tevfikân

Çalış ihkâk-ı hakk itmek için hüsn-i rü’yet it

Beyitte, halk arasında vuku bulabilecek davalarda şer’î hükümlere uyulması ve iyi niyetle bakılarak hakkın tezahür ettirilmesi için çalışılması tavsiye edilmektedir. Burada anlatılanların daha geniş ifadesi ise şöyledir: “Oysaki halkın sana zahmet vermeyen şikâyetlerinin çoğu ya bir zulme uğradığındandır yahut muamelede insaf ve adalet istediğindedir. (...) Yakın olsun, uzak olsun, kime gerekse hakkını ver; bu hususta sabırlı ol, ecrini Allah’tan iste; akrabân ve yakın adamların bile olsa haktan ayrılmâ; işin sonunu düşün; isterse sana ağır gelsin bu iş, hayırlı olduğu sence malumsa yapmaktan çekinme; hakkını yerine getir. Halk bir işte zulüm var zannına düşer, sana hayıflanırsa aslını anlatarak, özürler getirerek zanlarını değiştir; bu suretle sen adaletle iş görmüş olursun, buyruğun altındakilere de yumuşaklıkla muamele etmiş bulunursun. Özür getirmekle sen hakka riayet eder, muradına erersin, halk da doğruyu anlar, işin aslını bilir.” (Hazret-i Ali, trz: 380).

36. Eger düşmen saña sulh olmağı teklife meyl itse

Desise olduğu zâhir degilse sulha rağbet it

“Düşmanın seninle barışmak gibi bir niyeti varsa ve bu bir hile olarak görünmüyorsa sulh yolunu tercih et.” şeklinde ifade edilebilecek olan beytin Gölpınarlı’daki tercümesinde ihtiyatlı olmak gerektiği vurgulanır: “Düşmanın seninle barışmak isterse reddetme. Barışta Allah’ın rızası var, orduna huzur ve istirahat var, sen de sıkıntılarından kurtulmuş olursun; şehirlerinse eminliğe kavuşmuş olur. Ama barıştıktan sonra düşmanından sakın da sakın; çünkü çok kere düşman yaklaşır, gafil olmanı bekler. Şu hâlde ihtiyatla hareket et, bu hususta iyi bir zanna düşmeyi töhmet altına al.” (Hazret-i Ali, trz: 380).

37. Eger a’dâ ile itmiş iseñ evvelce peymânı

Sakın nâ-hak yire kan dökme ‘ahdiñde sadâkat it

Düşmanla yapılan anlaşmaya sadık kalmayı ve haksız yere kan dökmeme-yi telkin eden bu beytin mensur tercümede oldukça uzun olduğu görülmektedir. Burada ahde vefanın önemi ve gereği uzunca izah edilmiş, ahdi bozmanın Allah’ın gazabına sebep olacağı hatırlatılmıştır: “Seninle düşmanının arasını bir bağla bağladın, onunla bir muahedeye vardın yahut da ona aman elbisesini giydirdin mi ahbine vefa et; verdiğin amana riayet et; nefsini ona verdiğin söze, ahde kalkan yap. Çünkü dilekleri birbirine aykırı, reyleri darmadağın ve çeşit çeşit olduğu hâlde insanların Allah’ın farz ettiği şeylerde hepsi de ahde vefa etmekte birleşmiştir. Ondandır daha fazla birleştikleri, ahitlere vefa etmeyi ululadıkları bir farz yoktur. Hatta Müslümanlar şöyle dursun, müşrikler bile bunu gerekli saymışlar, buna riayet etmişler, ahitte, amanda durmamanın ne zararlar vereceğini bilmişlerdir. Verdiğin amana gadretme; ahdini bozma, hıyanette bulunarak düşmanını aldatma, çünkü Allah’a karşı böyle bir cürette bulunan çok kötü, çok ziyankâr bir bilgisizdir ancak. Allah ahdini, amanını kulları arasında bir rahmet olarak yaymıştır

ki o bir emniyettir, herkes orada esenleşir; bir haremdir, herkes ona sığınır; bölük bölük herkes onun civarına koşar gider. Onu bozmak, ona hıyanet etmek, ona hile katmak olmaz. Bahanelerle bozulacak ahde girme, pekiştirdikten sonra yorumlara güvenme; Allah adına verdiği ahdi bozmaya, haksız olarak ondan dönmeye kalkışma; genişlemesi umulan, sonunda üstünlük bekleyen darlığa dayanman, günahından korkacağından hayırlıdır; bozarsan Allah'ın gazabı gelip çatar sana, ne dünyanda berhudar olursun ne ahiretinde." (Hazret-i Ali, trz: 380-1).

38. *Değil yalnız günah kan dökmede hayli zarar me'mûl*

Bekâ-yı devleti te'mîn için terk-i mazarrat it

Beytte haksız yere kan dökmenin sadece bir günahtan ibaret olmadığı, hayli zararlarının olduğu, devletin bekası için bu tür işleri terk etmek gerektiği anlatılır. Konu mensur çeviride daha ayrıntılı ele alınmıştır: “*Sakın haksız olarak kan dökmekten, çünkü azaba sebep olan, suç bakımından ondan daha büyük bulunan, nimetin zevaline, devletin yitmesine sebep teşkil eden hiçbir şey yoktur ki haksız olarak kan dökmekle kıyaslanabilsin. Kan dökenlerin hesabını kıyamet gününde bizzat noksan sıfatlardan münezze olan Allah görecektir, azaplarını o verecektir. Haram olarak kan dökmekle gücünü kuvvetini çoğaltmaya kalkışma; çünkü bu, gücü kuvveti zayıflatır, hatta yok eder gider. Bilerek kan dökme hususunda ne Allah katında bir özrün kabul edilir, ne benim katımda. Çünkü cezası kısastır bunun. Yanlışlıkla kamçın yahut kılıcın yahut da elin bir kötülüğe sebep olursa kudretine güvenip ululararak öldürülen kişinin velilerine, onun diyetini vermekten kaçınma.*” (Hazret-i Ali, trz: 381).

39. *Tabî'î fikr-i tenvîre olur te'sîri şûrânî*

Bu sûretle umûr-ı hayrî teşvîke delâlet it

Manzum tercümenin son beytinde istişarenin önemi üzerinde durulmuştur. İstişare parlak fikirlerin ortaya çıkmasına vesile olur ve bu suretle hayırlı işler teşvik edilebilir. Mensur tercümede istişarenin âlimlerle, hikmet sahibi kişilerle yapılması tavsiye edilir: “*Memleket işlerinde uygun gelen tedbirleri tespit ve senden evvelki insanlara doğruluk temin eden sebepleri ayakta tutma hususunda sık sık âlimlerle müzakere et, hikmet sahipleriyle tartış, konuş.*” (Hz. Ali, 2004: 22).

Sonuç

Hiz. Ali'ye isnat edilen *Ahidname*'nin Yenişehirli Hüseyin Şevket Efendi tarafından yapılan manzum tercümesini konu alan bu çalışma sonucunda şunlar söylenebilir:

1. *Ahidname*, Hiz. Ali'nin Mısır'a vali olarak görevlendirdiği Mâlik el-Eşter'e verdiği rivayet edilen bir metindir. Eserin Türkçeye şimdiki kadar birçok tercümesi yapılmıştır ve bunlar da orijinal eser gibi mensurdur. Hüseyin Şevket'in çalışmaya

konu olan bu manzum tercümesi, *Ahidname*'nin şimdilik bilinen tek manzum tercümesi durumundadır.

2. Eserin mütercimi Hüseyin Şevket, klasik biyografik kaynaklarda adı anılmayan, son dönem şairlerinden biridir. Müellifin biri *Yâdigâr-ı Bahriyye*, diğeri *Kosova Sahrâsı* olmak üzere iki eseri bilinmektedir. Bu eserlerin her ikisi de manzumdur.

3. *Ahidname*'nin manzum tercümesi toplam 39 beyittir. Kaside nazım şekliyle tercüme edilen eserde “mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün” vezni kullanılmıştır.

4. Hüseyin Şevket Efendi “mealen ve nazmen” tercüme ederken eseri oldukça kısaltmıştır. Bununla birlikte şairin eserde geçen birçok konuya beyitlerde kısa da olsa yer vermeye çalıştığı, genel olarak her bir konunun birer beyit hâline getirildiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan 31 ve 32. beyitlerde olduğu gibi asıl metinde doğrudan ifade edilmeyen konuların da nazmedildiği, böylece eserin genelinden mülhem bazı hususlara dair beyitlere de yer verildiği görülmektedir.

5. *Ahidname*, bir yöneticinin memleket idaresinde nelere dikkat etmesi gerektiğinden söz eden, bir yönüyle siyasetname, bir yönüyle nasihatname özelliği gösteren bir metindir. Eserdeki nasihatlere/emirlere bakıldığında bunların bugün geçerliliğini koruduğu gibi gelecekte de koruyacak olan, en alt tabakadan en üste kadar bütün devlet adamlarına hitap eden bir özelliğinin olduğu görülmektedir.

Sonnotlar

- ¹ “Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır.” (Yılmaz, 2008: I/180) şeklindeki hadisle ilgili bir hikâye ve değerlendirme için bk. (Avcı, 2009).
- ² Hitabe, hutbe, mektup, şiir, vecize ve cifir türü eserlerin Hz. Ali'ye aidiyeti hususunda *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri* adlı eserinde Âdem Ceyhan'ın değerlendirmesi şöyledir: “Müslümanlar arasında, bilhassa Hz. Osman'ın öldürülmesinin ardından artan tartışma ve çekişmeler sonrasında ve kendi hilâfeti sırasında Hz. Ali'nin pek çok defa hitapta bulunduğu, emri altında olanlara mektuplar, buyruklar gönderdiği bilinmektedir. Bilhassa o sırada şiir ve hitabete çok rağbet eden ve edebi verimlerini yazıdan ziyade güçlü ezber kabiliyetleriyle gelecek nesillere nakleden Müslüman Arapların Hz. Ali'nin sözlerini muhafaza etmeyecekleri düşünülemez. Nitekim birkaç asır zarfında Hz. Ali'nin mensur ve manzum sözlerinin sevenleri ve torunları tarafından derlenerek kayıtlara geçirildiği bilinmektedir. Ancak bunların hepsinin onun ağzından çıktığı gibi harfiyen tespit edildiğini, kasdı veya gayri ihtiyari değiştirmelerden korunmuş olduğunu söylemek mümkün değildir. Hz. Ali'ye isnad edilen manzum veya mensur sözlerin, hutbelerin, hitabelerin tamamının ona ait olduğunu iddia etmek de, çoğunun ona ait olmadığını iddia etmek de bizce aşırı bir hükümdür.” (Ceyhan, 2006: 51). M. Yaşar Kandemir ise bu eserlerin Hz. Ali'ye ait olamayacağını ifade eder: “... Şiirler bu eserdeki sözlerin Hz. Ali'ye ait olduğunda şüphelenmedikleri halde Sünniler bunları haklı olarak tereddütle karşılamakta ve bu rivayetlerin çoğunun onunla bir ilgisi bulunmadığını kabul etmektedirler. (...) Güvenilir hiçbir kaynaktan Hz. Ali'nin herhangi bir eserinden söz edilmediği gibi onun eşsiz feshat ve belâgatı yanında bu beyitlerin ona aidiyetini kabul etmek de mümkün değildir...” (Kandemir, 1989: 375).

- ³ Mâlik bin el-Hâris bin Abdiyegüs el-Eşter en-Nehâi, Hz. Ali'nin sadık taraftarı olan meşhur Arap cengâverdir. Yemen asıllı Mezhic kabilesine mensuptur. Yermük Savaşı'nda bir gözünü kaybettiği için "Eşter" lakabıyla meşhur olmuştur. Hz. Ömer devrinin son yıllarından itibaren Kûfe'de oturmaya başlamış ve şehrin en nüfuzlu kişilerinden biri olmuştur. Hz. Osman zamanında halkı halifeye karşı isyana teşvik ettiği için Şam'a gönderilmiş, oradan Muaviye tarafından Kûfe'ye geri yollanmış, ardından Humus'a sürgün edilmiştir. Hz. Osman'ın evini muhasara edenler arasında Eşter de vardır. Hatta bazı kaynaklar onu katiller arasında göstermektedir. Hz. Ali halife seçilince Eşter, Küfeliler adına ona biat etmiştir. Cemel, Sıffin ve Nehrevan savaşlarına katılmış ve önemli görevler üslenmiştir. Hz. Ali ve Muaviye arasındaki hakem olayına şiddetle karşı çıkmış ve savaşa devam edilmesi gerektiği düşüncesini savunmuştur. Sıffin Savaşı'ndan sonra el-Cezîre'ye dönen Eşter, kısa bir süre sonra Mısır valisi olarak tayin edilmiştir. Ancak Muaviye bu haberi alınca Kulzüm emriyle anlaşıp Eşter'i zehirleterek öldürtmüştür. Ölüm yılı bazı kaynaklarda miladi 657, bazı kaynaklarda ise 658-9 olarak geçmektedir. Hz. Ali'nin "Seyfullah" unvanını verdiği Eşter, pehlivan yapılı bir kumandan, aynı zamanda meşhur bir hatip ve iyi bir şairdir. Hz. Ömer, Hz. Ali, Ebû Zer el-Gıfârî ve Hâlid bin Velid'den hadis rivayet etmiştir (Özaydın, 1995: 486-7).
- ⁴ Hz. Ali'nin söz konusu bu eserde ortaya koyduğu yönetim anlayışı, Faris Çerçi tarafından dinî işler, idari işler, sosyal hayat, iktisat ve ekonomi, mali işler, adli uygulamalar ve askeri işler gibi başlıklar altında değerlendirilmiştir. Bu konuda bk. (Çerçi, 2007: 95-123).

Kaynakça

- AVCI, İ. (2009). "Klasik Türk Edebiyatında Gelenekli Bir Yazım Konusu Olarak İlim ve Mal", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 2: 81-116.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). DH.SAİDd...dahiliye-defterler, Dosya No: 81, Gömlek No:475, Tarih: 29 Z 1248.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). DH.SAİDd...dahiliye-defterler, Dosya No: 112, Gömlek No: 219, Tarih: 29 Z 1286.
- CEYHAN, A. (2006). *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri*. Ankara: Öncü Kitap.
- ÇERÇİ, F. (2007). "Mâlik el-Eşter'e Verdiği Ahd-nâme'ye Göre Hz. Ali'nin Yönetim Anlayışı", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28: 89-125.
- Hazret-i Ali (trç). *Nehcü'l-Belâga*. hzl. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: Der Yayınları.
- Hüseyn Şevket Efendi (1325/1328). *Yâdigâr-ı Bahriyye*. Sakız: Şems Matbaası.
- Hüseyn Şevket Efendi (1327). *Kosova Sahrâsı, Mâziyi İhyâ Âtiyi İ'lâ Eden Bir Mahşer-i İkbâl*. Selanik: Rumeli Matbaası.
- Hz. Ali (2004). *Devlet Adamlarına Tavsiyeler, Hz. Ali Diyor Ki*. trc. Mehmed Âkif Ersoy. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- KANDEMİR, M.Y. (1989). "Ali (İlmî Şahsiyeti, Fazileti)", *İslam Ansiklopedisi* II. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 371-8.
- ÖZAYDIN, A. (1995). "Eşter", *İslam Ansiklopedisi* XI, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 486-7.
- YILMAZ, M. (2008). *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü* I. İzmir: Sütun Yayınları.

